

Opinnäytetyö (AMK / YAMK)

Kuvataiteen koulutus

2023

Kaisa Viitasalo

PUNASTUTTAA

– kiusallinen katsaus kieleen, kuviin ja kirjaimiin

Opinnäytetyö (AMK / YAMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Kuvataiteen koulutus

2023 | 35

Kaisa Viitasalo

Punastuttaa

- kiusallinen katsaus kieleen, kuviin ja kirjaimiin

Tutkimuksellinen opinnäytteeni käsittelee käsin kirjoittamisen elettä, kirjoittamiseen liittyviä aikamuotoja ja itse kirjoittamisen jälkeä, tekstiä. Pura kirjoitetun eleen pienempiin osiin, tekstistä sanoihin, sanoista kirjaimiin ja päädyn siihen mitä tämä kaikki lopulta on – viivaan. Mitä voimme päätellä kätemme jäljistä, viivoista, voimmeko yhtään mitään? Mitä jää jäljelle, kun kirjoitetusta tekstistä katoaa sen konnotaatio, kielellinen sisältö?

Pyrin selvittämään tekijän ja lukijan rooleja suhteessa tekstiin. Tämän lisäksi pohdin henkilökohtaisten kokemusten kautta kirjoittamiseen liittyvää häpeää, josta pyrin tällä opinnäytteellä vapautumaan. Opinnäytteeni on rakennettu prosessipäiväkirjastani nostettujen katkelmien ympärille; ne ovat kuljettaneet minua läpi tämän kirjoitusprosessin.

Opinnäytteeni mukailee tyyllisesti lyyrin esseen piirteitä ja tekstiä onkin siis hyvä tarkastella sen linssin läpi. Kirjoitusprosessin aikana lukemani kirjallisuus on merkittävä tekijä sen lopputuloksen kannalta. Ja kirjallisuuskatsaukseen nojaava tutkimukseni on toiminut pohjana tämän tutkielman teoksille.

Asiasanat:

kirjoittaminen, kirjoitus, kirjaimet, viiva, häpeä, ajan kuluminen, lyyrinen essee

Bachelor's / Master's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Degree programme in Fine Arts

2023 | 35

Kaisa Viitasalo

Blushing

- Awkward Exploration of Language, Images, and Letters

My written thesis delves into the gesture of handwriting, the temporal aspects related to writing, and the aftermath of writing – the text. I deconstruct the written gesture into smaller units, from text to words, words to letters, ultimately arriving at what all this amounts to – lines. What can we infer from the traces of our hands, the lines; can we discern anything at all? What remains when the connotation, the linguistic content of the written text, disappears?

I aim to understand the roles of the author and the reader in relation to the text. Additionally, I reflect on the shame associated with writing through personal experiences, seeking liberation from it through this thesis. The structure of my thesis revolves around notes taken from my process journal, which have guided me through this writing journey.

Stylistically, my thesis adopts characteristics of a lyrical essay, and the text is best examined through that lens. The literature I have read during the writing process is a significant factor in this work. And my research based on a literature review has served as a basis for the art work in this thesis.

Keywords:

Act of writing, handwriting, stroke, letters, shame, passage of time, lyrical essay

Sisällysluettelo

1 Johdanto

2 Hehkuva kuumuus

3 Äänetön akti

4 Tietoisuuden toisella puolen

5 Koukeroita ei kirjaimia

6 Sanojen loppu

Lähteet

Kuvat

Kuva 2. s. 6

Kaisa Viitasalo, käden aloja, 2022

Kuva 3. s. 12

Kaisa Viitasalo, Aivoni tuntuvat lankarullalta, 2022

Kuva 4. s. 16

Kaisa Viitasalo, menossa/tulossa, 2023

Kuva 5. s. 19

Kaisa Viitasalo, 2022

Kuva 6. s. 21

Kaisa Viitasalo, Vuotavat ajatukset, 2023

Kuva 7. s. 23

Kaisa Viitasalo, 2023

Kuva 8. s. 24

Kaisa Viitasalo, 2023

Kuva 9. s. 26

Kaisa Viitasalo, Tietoisuuden verho, 2023

Kuva 10. s. 28

Kaisa Viitasalo, 2023

Kuva 11. s. 31

Kaisa Viitasalo, sanattomuus, 2023

Kuva 12. s. 33

Kaisa Viitasalo, (a)void, 2023

Kuva 2: Kaisa Viitasalo, käden aloja, 2022.

1 Johdanto

Kuvataiteilijan opintojen aikana kirjoittaminen on koko ajan vahvistanut asemaansa taiteellisessa työskentelyssäni, juurtunut tapaan olla. Kirjoittaminen on kulkenut ja kasvanut kanssani sen taidon opittuani, mutta muilta salassa. Rakkauteni sanoja kohtaan kuitenkin vain kasvaa (välillä vihaan sitä). Ja vaikka olen pyrkinyt istumaan sanavirran kannen päällä, paine yltyy, pulppuaa reunojen yli, tulvii ja tulvii...

Kirjoittamisen merkityksen korostuessa, ajatukseni tuosta eleestä on muuttunut. Oli aika, jolloin en ajatellut kirjoittamaani taiteena, sillä kirjoitin taiteesta, sen valmistumisen prosessista. Teksti oli läsnä muistiinpanoissa tai päiväkirjoissa, visusti kansien välissä ja liittyi aina vahvasti kuviin. Ei siis riittänyt tekona itsenään. Kunnes toin kuvat ja sanat yhteen. Aloin arvostaa kumpaakin yhtä lailla. Ymmärsin, miten paljon näillä kahdella on yhteistä. Kirjoitus näyttäytyy visuaalisesti kauniina eleenä kuten ompelu, taikka piirustus. Se jättää jäljen. Ja yhtä lailla valokuva on jälki teosta, taltioidusta valosta.

Taiteellinen työskentelyni on kollaasimaista. Se rakentuu toisilleen vieraista palasista, jotka tuon yhteen, sitten unohdan, löydän ehkä myöhemmin uudestaan ja tuon taas osaksi jotain toista. Prosessin aikana, jossain siellä unohtamisen ja löytämisen välissä, ajatukset ovat kypsyneet ja jokin, jonka olen aikaisemmin luonut tiedostamatta mistä se kumpusi, näyttäytyykin nyt selkeänä. Yritän tuoda kuvan ja sanan kollaasimaisesti samalle paperille, arvottamatta kumpaakaan.

Oikeastaan tämä koko opinnäyte on rakentunut juuri tällä, minulle ominaisella tavalla ja kertoo siis jo tekona itsenään työskentelystäni (minusta) valtavasti. Tämä on tärkeää muistaa.

Teksti, jonka kohta luet, on rakentunut viime vuosien aikana kirjoittamieni muistiinpanojen ympärille. Muistiinpanot ovat tekstissä korostettu punaisella fontilla. Pyrkimykseni on tuoda

nämä lyhyet katkelmat (kollaasimaisesti) jälleen osaksi jotain uutta ja selkeyttää itselleni, mistä niissä on kyse? Minne ne minua veivät, minne olen päässyt? Ja ennen kaikkea ymmärtää, mistä pienet ajatuksen pätkät lopulta kumpuavat, onko kyse jostain suuremmasta. (On.)

Olen tehnyt jokaisen kuvan, jotka kohta näet tätä kirjoittaessani. Ne ovat kummunneet muistiinpanojeni pohjalta tai sitten olen kirjoittanut muistiinpanon luomastani kuvasta. Kuva ja sana kietoutuvat yhteen, eikä luovuudessani ole toista ilman toista.

Yksi opinnäytteen tärkeistä teemoista on kirjoittamisen ajallisuus. Tekstissä on siis merkittävää myös sen valmistumiseen kulunut konkreettinen aika. Tämä opinnäyte näyttäytyy minulle retrospektiivissä prosessipäiväkirjana. Vaikka se, mitä olin tekemässä pysyi tiedostamattomana loppuun saakka. Minulla on ollut mahdollisuus kirjoittaa ja pyöritellä tätä tekstiä kauan. Se on ollut sekä kirous, että siunaus.

Tämä opinnäyte on jälki ja todiste siitä, että olen ollut, tai sitten siitä, mitä olen.

Kirjoitusprosessissani pyrin päästämään irti, luottamaan intuitioon (itseeni) ja improvisoimaan, vaikka se toisinaan johtaakin veriseen ristiriitaan luovan ja rationaalisen minän välillä. Töissäni toistuu aina tietty kirjaimellisuus, sanoilla tanssiminen. Tuon rajallisen välineen raajojen rikkominen. Ajatukset liikuttavat kättä, käsi taas sormia, joiden liikettä kynä yrittää matkia, kopioida, taltioiden sen kaiken paperin luomalle näyttämölle.

Olen kiinnostunut kosketuksesta, sen jäljestä, ajasta ja sen jäljestä, sekä tunteista, joita tuntuu olevan mahdotonta jäljittää.

Opinnäytettä varten olen antanut itselleni kirjoittamisen ja kirjallisuuden lyhyen oppimäärän intensiivikurssin. Olen tutkinut erilaisia kaunokirjallisia tekstejä, kuten lyyristä esseitä ja runoja, joista en lähtökohtaisesti tiennyt juuri mitään.

Lyyrinen esse on edelleen kohtalaisen uusi termi ja ehkä juuri siksi sen määritelmä on häilyvä. Törmäsin itse vasta hiljattain lyyriseen esseeseen ja sen rajattomiin mahdollisuuksiin, jotka mullistivat tapani ajatella kirjoittamista. Yritän nyt avata tuota hämyistä termiä, jotta kirjoittamani opinnäyte ei näyttäytyisi yhtä epämääräiseltä.

Vuonna 1997 John D'Agata lanseerasi termin *lyrical essay*. Hänen mukaansa lyyrinen essee on kahden genren hybridi, se yhdistää sekä esseen että runouden piirteitä samassa tekstissä. Sille tyypillistä on maailman havainnointi ”minä-linssin” läpi. Saman linssin läpi kirjoittavat usein myös runoilijat ja esseistit. Lyyrisen esseen keskiössä on monesti *havainnot, ajatukset ja kieli*, ei siis niinkään tapahtumat tai henkilöhahmot, kuten ne ovat esimerkiksi draamassa.¹ Nuo edellä mainitut kolme kursivoitua sanaa voisivat kiteyttää opinnäytteeni ja siksi valitsemani lyyrisen esseen tyylilliset piirteet ovat mielestäni perusteltuja. Koska käsittelemäni teemat itsessään ovat niin subjektiivisia, eikä niistä voi kirjoittaa absoluuttisina totuuksina, päätän antaa *minuuden* kuulua ja näkyä tekstissä. Sillä aina lopulta kirjoittamani havainnot ja ajatukset tai käyttämäni kieli ovat *minä-lähtöisiä*.

Yksi lyyrisen esseen minua kiehtovimmista piirteistä on sille ominainen ja sallittu assosiativinen pohdinta ja asiasta toiseen hyppely. Ajatuksia saa heitellä toisensa jälkeen, eikä niitä tarvitse perustella lukijalle perusteellisesti. Tämä saa tekstin irtoamaan akateemisesta tavasta kirjoittaa.² Tietysti lyyrinen essee on saanut osakseen kritiikkiä erityisesti juuri tämän piirteensä vuoksi, mutta itse näen lyyrisen esseen pääasiassa lukuohjeena. Sen raameissa lukemaansa ei pidä ottaa täytenä totuutena, vaan tulkita sitä kuten katsoja tulkitsee maalausta. Sen kokijan heijastaessaan siihen aina oman historiansa ja kokemuksensa.

2 Hehkuva kuumuus

Lukija, lukukokemuksesi saattaa aiheuttaa hämmennystä. Tämä kaikki hämmentää myös minua, olemme siis samalla sivulla. Juuri nyt sivulla 9.

¹ Hossein 2020.

² Sevón 2018.

Tahdon sinun tietävän, tahdon kirjoittaa kirjoittamisesta. Ajatus tuntuu vaikealta ja huomaan heti alussa kielen rajallisuuden. Mutta pyrkiessäni kuvan ja sanan tasa-arvoisuuteen, tahdon täyttää pääni sanoilla. Kuvat ovat hallinneet mieltäni epäreilun pitkään.

Voisinpa hallita mieltäni.

Kirjoittaminen on kulkenut kanssani, mutta en ole antanut sille sen ansaitsemaa

.

...tilaa.

Tätä tekstiä olen kirjoittanut kauan (kirjoitin tämän lauseen jo kauan sitten). Olen kirjoittanut tuhansia sanoja, sitten kumittanut ne. Aloittanut sata kertaa alusta. Nyt teen sen jälleen, viimeistä kertaa, lupaan itselleni (en pitänyt lupaustani). Kirjoittamani teksti karkasi aina yhä kauemmas ja kauemmas itsestäni, kunnes se katosi ilmapallon lailla korkeuksiin. Se ehkä kertoo minusta jotain. (Niin kuin kaikki mitä seuraavaksi luet).

Minua nolottaa.

Siinä on jotain todella oleellista. Todellista. Juuri nyt häpeän miten vaihdan sadannetta ja yhtä kertaa aiheittani. Olen epäjohdonmukainen, enkä halua sinun tietävän, etten todellisuudessa tiedä mitään. Kirjoitusprosessini on laittanut minut syvälle solmuun. Aivoni tuntuvat lankarullalta, jonka molemmat päät ovat hukkuneet kerän sisälle. Mitä enemmän yritän saada ajatuksen päästä kiinni, sitä suuremman solmun teen. Päänsärkyä.

Ehkä muotoilen alun uudelleen.

Loputtomien alkujen mahdollisuus saa minut lopettamaan aloittamisen ajattelun.

(Ote prosessipäiväkirjasta.)

Kuva 3: Kaisa Viitasalo, Aivoni tuntuvat lankarullalta, 2023.

Tämä saa minut vaivaantumaan. Nolestun aina kirjoittaessani.

Nolestumisesta.

Punastumiseen.

Kun hävettää niin kovin, että sen tuntee kehossa. Voisi vajota maan alle ja jäädä sinne, jotta ei koskaan enää tarvitse kohdata häpeäänsä. En koe nolestuvani helposti, vaikka ehkä mietinkin toisinaan liikaa mitä muut ajattelevat. Mutta kun annan kirjoittamani tekstin toisen käsiin (sinulle), kun tuon sen piilostaan (sinulle), täytyy valtavasta myötähäpeästä (itseäni) kohtaan ja päätän olla enää koskaan päätyvästä samaan tilanteeseen (en osaa pitää lupauksiani, tässä taas olen). Palaan aina vanhoihin teksteihini, jo pelkkään ajatukseen niistä, niin nolestuen, että siitä seuraa usein kasvojen vääntyminen irvistykseen ja koko kehon ravistelu. Ikään kuin sanat tippuisivat heilumisella harteiltani. Mutta eivät ne tipu. Olen sanani synnyttänyt maailmaan ja nyt minun on kannettava vastuu teoistani.

Miksi kirjoittaminen tuntuu niin alastomalta? Niin, miksi se hävettää niin?

Tuo negatiiviseksi luokiteltu tunne, häpeä, on ruumiin kokemus itsestään. Se saa subjektin tiedostamaan oman itsensä, oman ruumiinsa, oman epäonnistumisensa, usein toisten ihmisten edessä. Tunteeseen liittyy siis pelko siitä, miltä näyttää muiden ihmisten silmin. (Minä sinun edessäsi). Se pakottaa kokijansa tarkastelemaan itseään itsensä ulkopuolelta. Samalla tuo kokemus ruumiistamme voi olla niin voimakas, että sen tuntee fyysisesti. Tunne paikantuu usein iholle, koko keho ikään kuin polttee ja palaa. Sarah Ahmed jakaa Darwinin ajatuksen, jonka mukaan subjekti tuntee tarvetta kääntyä ja piiloutua, eikä halua hävetessään kohdata toisten katsetta.³

Näen mielessäni koiran, joka on tehnyt tuhoja omistajansa poissa ollessa ja luimuilee nyt häntä korvien välissä. Siltä häpeä totisesti tuntuu ja alkukantaisena varmasti myös näyttää. Olemme

³ Ahmed 2018, 136.

vain oppineet peittämään sen koiria paremmin. Toisinaan meidät paljastaa kuitenkin iholle leviävä punainen hehku, jota emme voi kontrolloida.⁴

Luulen, että kirjoittamisen vaikeus (kuten kasvojen punoitus) liittyy sen konkretiaan. Ja siihen, miten punastumisen tavoin, myös kirjoittamista voi olla vaikea kontrolloida. Kirjoitus tai teksti on ajatusten konkreettisia jälkiä ja jälki on todiste. Todiste siitä, millainen ihminen olet vuosi sitten ollut. Kirjoitusta (itseäsi) ei näin pääse karkuun, sen tekijä jää aina sanomisistaan kiinni. Pystyn tarttumaan ala-asteaikaisiin päiväkirjoihin ja lukemaan 15 vuotta sitten ajattelemiani ajatuksia. Koko ajatus tuntuu absurdilta. Mietin, mitä mahdan ajatella näistä sanoista seuraavalla vuosikymmenellä.

Sormet hapuilevat pintaa. Peukalon pää aistii materiaalin ja jättää siihen aina jälkensä. Teosta jää aina jälki. Mihinkään ei voi koskea muuttamatta sen kohdetta. Muutun monesti siinä samalla. Murhaaja jää kiinni sormen päistään. Tapoin aikaa.

(Ote prosessipäiväkirjasta.)

Minä olen näillä riveillä.

Merkittävä feministinen ajattelija ja kirjoittaja Helene Cixous teoksessaan *Medusan nauru* käskää naisia kirjoittamaan itsensä, tuodakseen ruumiin itsensä kuuluviin.^{5 6} (Muistakaa: häpeä on ruumiin kokemus, siitä itsestään). Ja juuri siksi on kirjoitettava, erityisesti naisten. Koska kuten Cixous sanoo, vain nainen voi kirjoittaa naisen. Luen omia ajatuksiani jonkun toisen kirjoittamana, niin samaistuttavia sanat ovat:

⁴ Puhun punastumisesta, koska oma punastumisreaktion on voimakas. On kuitenkin hyvä muistaa, ettei kaikkien iho muuta väriä heidän kokiessaan häpeää.

⁵ Cixous 2013, 43.

⁶ Vaikka Cixous tekeekin binäärisen jaon puhuessaan naisista, voi hänen mukaansa naiskirjoitusta harjoittaa muutkin kuin naiset.

Miksi sinä et kirjoita? Kirjoita! Kirjoittaminen on sinua varten, sinä olet itseäsi varten, ruumiisi kuuluu sinulle, tartu siihen. Minä tiedän, miksi et ole kirjoittanut. (Ja miksi minä en kirjoittanut ennen kuin kaksikymmentäseitsemänvuotiaana.) Koska kirjoittaminen on yhtä aikaa liian ylevää ja liian hienoa; se on varattu suurille, siis ”suurmiehille” – mitä typeryyksiä. Olet sinä vähän kirjoittanutkin, salaa. Mutta siitä ei ollut miksikään. Teit sen salassa, rankaisit itseäsi etkä mennyt loppuun asti. Tai sitten et vain voinut vastustaa haluasi kirjoittaa, vaan teit sitä salavihkaa, niin kuin masturboidaan, et päästäksesi pidemmälle vaan lieventääksesi jännitettä vain hiukan, sen verran, että mikä on liikaa lakkaa ahdistamasta. Ja aina, heti laukeamisen jälkeen, aloit syyllistää itseäsi, jotta saisit anteeksi tai unohtaisit, voisit haudata asian väliaikaisesti, kunnes se taas nousisi esiin.⁷

Eikä häpeän kanssa tarvitse olla yksin.

Roland Barthes puolestaan ajattelee päinvastaisesti, jopa provokatiivisesti, tekijyydestä. Hänen mukaansa tekijä niin sanotusti ”kuolee” luodessaan tekstin. Lukija ei voi varmuudella tietää mitä merkityksiä tai lähtökohtia kirjoittajalla on ollut, eikä se edes ole merkittävää. Kaikki merkittävä on siis jo tekstissä itsessään.⁸ Kirjailija tulisi siis erottaa kirjoittamastaan tekstistä, merkitys muodostuu aina uudelleen lukutilanteessa. Lukijan (persoonattoman jonkun) merkitys on korostunut, tekijän taas on toissijainen.⁹

Tämä tietysti lohduttaa minua. Ainakaan tekijän kuolema ei johtuisi kuollessani häpeästä.

Barthesin ajatuksessa on jotain kiinnostavaa, vaikkei se ehkä sovellukaan feministiseen kirjoitukseen (jonka piirteitä ajattelen omaksuneeni). Sillä feministisen kirjoituksen vallankumouksellisuus piilee juuri siinä, että tekijä kirjoittaa siihen itsensä. Hänet voi tuntea kirjoituksessa, ehkä oppia tuntemaan sen kautta. Ajattelen, että tekijän läsnäolo riveillä on

⁷ Cixous 2013, 37–38.

⁸ Barthes 1993, 111–117.

⁹ Laakso 2014, 176–177.

kiehtovaa. Minua ei niinkään kiinnosta miltä kirjoittajasta on tuntunut tai mitkä tekstin tarkoitusperät ovat (vaikka olenkin utelias), parhaimmillaan tekijä on osannut sanallistaa kokemukseni minua paremmin ja lukijana samaistun siihen. Kirjoittaessa itseään, kirjoittaa väistämättä muita. Koska kieli ja kokemukset kantavat aina muita mukanaan.

Tästä Barthes on samaa mieltä, hän ajattelee kirjailijaa matkijana, entuudestaan tuttujen eleiden toistelijana, joka on kykenemätön ilmaisemaan ikinä mitään alkuperäistä.¹⁰

3 Äänetön akti

Olin taas matkalla kirjoittamaan. Jouduin kuitenkin muuttamaan tavallista reittiäni, sillä asfalttia uusittiin kulkureitilläni. Kirjoittaminen ei sujunut ja pettyneenä itseeni palasin tavallista reittiä kotiin. Asfaltti oli sillä aikaa valmistunut. Mietin, miksen minä voinut luoda mitään yhtä konkreettista. Mitä olin saanut aikaan tuona aikana, kun tie sai uuden peitteen? En mitään. Linaan jo kirjoitettua, kuvaan jo olevaa.

¹⁰ Laakso 2014, 177.

Kuva 4: Kaisa Viitasalo, menossa/tulossa, 2023.

Minulle on tuottanut suurta tuskaa se ajatus, että yksikään niistä ei ole minun. Luulen olevani nokkela ja käyttäväni meille rajallisen määrän suotuja sanoja eri tavalla kuin kukaan muu aikaisemmin, ikään kuin pystyisin kuvailemaan jotain, jota ei vielä ole koskaan sanoitettu (muistutus: en voi). Sitten luen nuo minun ajatukseni, jonkun muun tekstinä, kuten kuulin itseni *Medusan naurussa*. Ehkä se nauroi minulle (tietysti kaikki liittyy minuun). Vaikka samaistuminen on helpottavaa, on ainainen kopiointi ja toistaminen musertavaa. Ainakin individualistiselle mielelle. Tämäkään ajatus ei ole omani, vaan tuska, jota koen, on kollektiivinen.

Miten luoda jotain, jota ei ole vielä tehty? Ei mitenkään. Tietenkään. Eikä se kai ole merkittävää.

Tunnet olevasi tyhjä arkki. Se täytyy muista, ei jää näkyviin muuta kuin muita. Etkä millään muista mitä olit siihen tekemässä. Toiset suttaavat sinut. Haluat olla parempien kaltainen. Mutta oliko sinulla ikinä omaa ajatusta, tapaa tehdä. Vai onko sinun teoksesi (tekosi) aina muiden työn tulos?

Jostain valuu punaista kankaalle.

Ja peittää alleen kaiken.

(Ote prosessipäiväkirjasta.)

Vaikka se olenkin minä, joka kirjoitan. Tämän ja taas tämän sanan. Et kuule ääntäni, et voi aistia ääntä, sillä teksti on äänetöntä. Tai ei, ei se sittenkään ole koskaan äänetöntä, sillä luulen, että kuulet oman äänesi lukemassa kirjoittamiani sanoja. Oikeastaan sanani ilmenevätkin siis sinun ajatuksinasi. (Huvittavaa on, että kun ajattelen, kuulen selkeästi oman ääneni puhuvan, olen myöhemmin ymmärtänyt, etteivät kaikki ajattele samalla tavalla). Lukeminen pohjautuu pääasiassa näköaistiin, eikä näin ollen ole siis kuuloaistilla havaittavaa.¹¹

Barthes asettaa tekstin vastakkain puheen kanssa. Hänen mielestään puhe on helposti kiisteltävissä, teksti taas on ase unohtamista vastaan. Barthes määrittelee tekstin sanojen kudoksena, jotka on järjestetty luomaan niin vakaan merkityksen kuin mahdollista. Teksti on siis se, mikä on kirjoitettua.¹²

Keskityn nyt siihen, mitä tapahtuu tuossa nimenomaisessa kirjoittamisen äänettömässä aktissa. Ja nostan tekijän (itseni) tarkkailun kohteeksi.

¹¹ Teen nyt karkean rajauksen näköaistin avulla tapahtuvaan lukemiseen, sillä käsittelen ennen kaikkea käsin kirjoitettua tekstiä. Tiedostan kuitenkin, että esimerkiksi äänikirjat ja pistekirjoitus ovat lukemisen tapoja, koska myös siten kuluttaja sisäistää sisällön.

¹² Barthes 1993, 171.

Puhe täyttää pään. Jokainen ajatus koostuu kirjaimista, sanoista, lauseista, virkkeistä.

Jokaisella sanalla on merkitys.

Jokainen sana koostuu merkeistä.

Jokainen sana tässä tekstissä, koostuu 29:stä kirjaimesta.

Minä koostun näiden elementtien kaaoksessa.

Etsien merkitystä.

(Ote prosessipäiväkirjasta.)

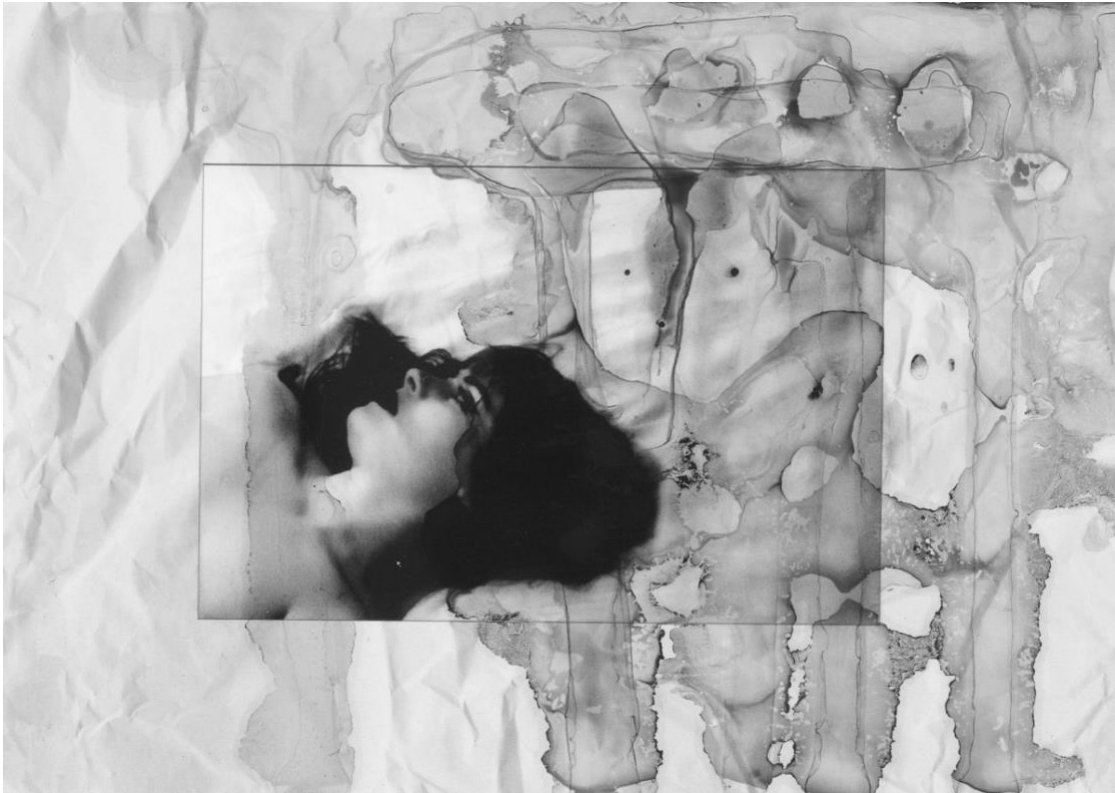
Kuva 5: Kaisa Viitasalo, 2022.

On mahdotonta miettiä puhtaasti kirjainten visuaalisuutta, sillä sanojen konnotaatio on väistämättömän merkittävä. Termi konnotaatio on peräisin kielitieteilijä Ferdinand De Saussurilta, jota Ronald Barthes jatkojalosti luoden merkityksellistämisen kahtiajakoisen järjestelmän. Sen mukaan sanalla on sen ”ilmiselvä” merkitys, denotaatio, sekä ”sivumerkitys” tai viite, eli konnotaatio. Konnotaatio antaa sanalle elämän, jättäen tilaa merkitysten subjektiivisuudelle, eli tulkinnalle. Sanan merkitykseen vaikuttaa muun muassa sen käyttäjien tunteukset ja kulttuurilliset arvot.¹³

Näin ollen en voi kielen käyttäjänä irtaantua merkityksistä, vaikka kuinka räpistelen. Minut on ohjelmoitu ymmärtämään, mitä kirjaimet yhdessä muodostavat (= sanoja = merkityksiä). Tiedän, että sinä lukija osaat lukea, muuten millään mitä juuri nyt sinulle kirjoitan ei ole merkitystä. Siitä huolimatta leikkittelen ajatuksella, miten tämä kyseinen teksti ilmenisi lukutaidottomalle, tai ihmiselle, jolle latinalaiset aakkoset eivät ole entuudestaan tuttuja. Miltä esimerkiksi aakkosten alku, A-kirjain näyttäisi, ehkä talolta, majalta tai teltalta.

Kun nyt puhun kirjoittamisesta, sen erikoisesta aktista, istun tietokoneen edessä ja painaessa tiettyä kirjainta sen näppäimistöltä, ilmestyy ruudulle näppäintä vastaava symboli, kirjain. Vaikka tämäkin ele on uskomaton, olen erityisen kiinnostunut käsillä kirjoittamisesta. Viimeisen puolen vuoden aikana olen tutkinut käsialaa enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Tutustunut ihmiseen ainoastaan hänen käden jälkien perusteella ja ihastunut täysin hänen luomiinsa viivoihin paperilla. *Kirjekaveri*. Ihmissuhde, joka perustuu pelkästään päiviä vanhoihin kirjoituksiin. Tämä hämmentävä kokemus siitä, miten paljon tunteita voi välittyä jälkien perusteella, on saanut minut pohtimaan kirjoittamisen erikoisuutta entisestään.

¹³ Saukonpää 2006, 4–6.

Kuva 6: Kaisa Viitasalo, Vuotavat ajatukset, 2023.

4 Tietoisuuden toisella puolen

Robert Yagelski kyseenalaistaa opitun eron ruumiin ja mielen välillä ja näin ollen käsityksen kirjoittamisesta pelkkänä ajattelun tapana. Sitä, mitä kirjoittaessa kognitiivisesti tapahtuu, on vaikea tiedostaa, sillä keskitymme luomaan tekstiä kirjoitetun kielen kautta. Keskittyessä kirjoittamiseen, keskitymme sen aktiin, itse tekstin luomiseen niin kiihkeästi, että emme välttämättä kuule tai tiedosta lainkaan ympäristöämme. Tietyllä tavalla kirjoittaessamme, tietokoneen näytöstä tai vihon sivusta tulee siis näkyvä osa tietoista itseämme. Kirjoitus ei kuitenkaan voi tallentaa koko ajatteluprosessiamme, sillä ajatus kulkee kättä nopeammin. Käsi ikään kuin kuratoi sanamme ja päättää, mitkä niistä pääsee mukaan

lopulliseen esitykseen. Esitys se on kaikesta huolimatta, jossa lukija (katsoja) saa kokea katkelman kirjailijan ajatuksista. Yagelski kokee kirjoittamisen ihmisen tapana ”olla” ja käyttää seuraavaa sanavalintaa: *As I write, I am*. Mielestäni tällä valinnalla hän tekee eron sanoihin *olla* (maailmassa) ja *olla* (itsensä/itse), muuten sanavalinnaksi olisi voinut tulla ”I am *being*”.¹⁴

Kirjailija siis kirjoittaa itsensä, kuten käski Cixouskin naisia tekemään.

Toki kirjoittaminen on olemista ja ajattelemista. Mutta selkeästi itseni, sekä Yagelskin, että monen muun ajattelijan mielestä, tuntuu tuo ele olevan myös jotain muuta. *Kirjoittaessa, minä olen*. Mitä se tarkoittaa?

Kun oli itseni hukannut ja ajatukseni hukuttanut, jäin kellumaan keskelle kylmää. Pinta alkoi väreillä.

Kunnes lopulta saapui sade.

(Ote prosessipäiväkirjasta.)

Ajattelu tapahtuu kielen kautta ja onkin jännittävää pohtia miten ihmiset ilman kieltä ajattelevat. Ajattelevatko eläimet, vaiko tekevätkö ne päätöksiä vaistojensa varassa?

Aristoteles jaotteli elämänmuodot ”sielullisiin” (l’animale) ja ”sieluttomiin” (l’inanimato). Olennon ominaisuuksia arvottaa muun muassa sen kyky ajatteluun ja aistienvaraiseen liikkumiseen, eli sen vitaalisuus. Ajatteleva olio on siis oletettavasti kyseisen kategorisoinnin mukaan sielullinen.¹⁵ Taksonominen animalia eli kehotus ”tunne itsesi” (Nosce te ipsum) on Carl Linnaeuksen kirjoittama ihmisen määritelmä vuonna 1735 julkaistussa lajiluokittelussa. Tämän mukaan ihminen eläimenä erottuu muista kyvyllä ymmärtää olevansa ihminen (=on siis hierarkiassa muita korkeammalla).¹⁶

¹⁴ Yagelski 2011, 106–108.

¹⁵ Sohlman 2018, 31–32.

¹⁶ Sohlman 2018, 31–32.

Edellyttääkö kieli ymmärryksen omasta olemassaolosta?

Päänsisäinen ajattelu on epämääräistä, rosoista, isoksi osaksi tiedostamatonta. Kuin epämääräinen elastinen möykky, tumma, myllertävä, sekasikiö. Kirjoittaminen ja puhuminen selkeyttävät tuota sisäistä myllerrystä, sillä ilmaistakseen asioita, ihmisen on keksittävä niille sanat. Sanat tuovat selkeyttä. Puhuminen on tehokas tapa ilmaista tuosta möykystä nousevia mietteitä. Emme ehdi harkita puhumaamme turhan tarkasti.

”Sanoa, mitä sylki suuhun tuo.”

Elämässä ei ole ollut mitään kirjoittamisen arvoista ja juuri siksi ihmettelen, miksi en ole kirjoittanut.

(Ote prosessipäiväkirjasta.)

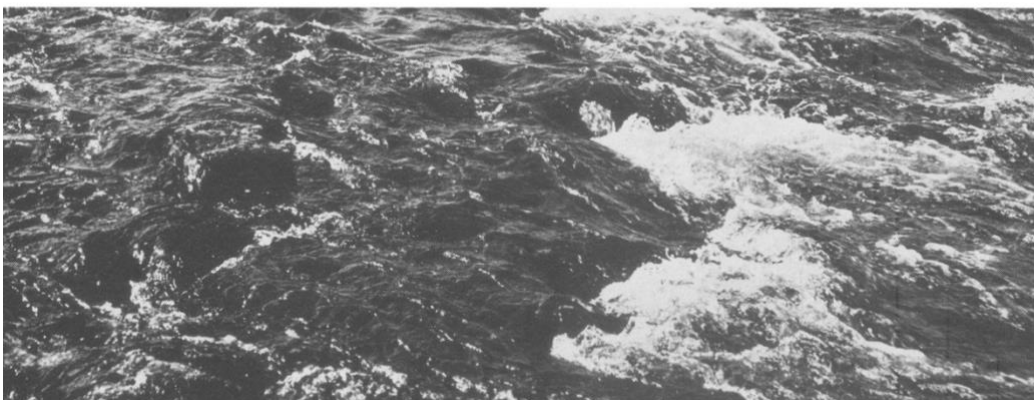

Kuva 7: Kaisa Viitasalo, 2023.

Kirjoittamisen ja puhumisen merkittävä ero syntyy kirjoittamisen hitaudesta. Kyetäkseen sanoittamaan mielikuvia kirjallisesti, on tuotettava sanat kirjain kerrallaan fyysiseen

todellisuuteen. Käsien kirjoittaminen, kynän ja paperin yhteinen tanssi on vielä näppäimistön hakkaamista harkitumpaa. Etenkin huomatessani, että resurssit käden lihasten kestävyys ovat koko ajan rajallisempia analogisen maailman (lihasten) rappeutuessa.

*Kirjoituksista kauneimmat,
ne, jotka muuttavat maailmaa,
tarvitsevat nekin aina aluksi tyhjyyden.*
(Ote prosessipäiväkirjasta.)

Kuva 8: Kaisa Viitasalo, 2023.

Yagelskin kuvailee, miten kirjoittaessaan menneisyyden kirjoitushetkestä, hän pystyy aistimaan menneen tilanteen ja silloisen ympäristönsä (jota kuten mainittua, paradoksaalisesti kirjoitushetkellä heikosti havaitsee) kirkkaammin, kuin pelkästään ajatellessaan muistoa. Näin ollen hän on vahvemmin läsnä siinä hetkessä, kuin mitä mahdollisesti olisi ilman kirjoittamista. Hän tuo ilmi myös, (minua kiehtovat) kirjoittamiseen liittyvät muut aikamuodot vahvan ja hallitsevan presensin lisäksi. Kirjoitus on selkeästi kytköksissä menneeseen, sillä siihen voi palata.¹⁷ Lukiessani Yagelskin teoksen pystyn kuvittelemaan itseni tuohon tilanteeseen, jossa hän on sitä kirjoittanut. Näin ollen palaan sekä siihen hetkeen, josta hän kirjoittaa, että siihen, jossa hän on siitä kirjoittanut. Menneisyyteen palaaminen tietysti korostuu, kun tekstin on kirjoittanut itse.

Muistan lukion kaksi ensimmäistä vuotta vain hämärästi. En saa otetta sen aikaisista seurustelusuhteista tai siitä, millainen olin. Käydessäni tapani mukaan läpi vanhoja päiväkirjojani ja muistivihkojani tajusin, etten ollut kirjoittanut niihin yhden yhtä kirjoitusta noina vuosina. Vuodet vihkojeni sivuilla olivat tyhjiä. Ja niin tuntui, kuin niitä totisesti ei koskaan olisikaan ollut.

En kirjoittanut, en ollut.

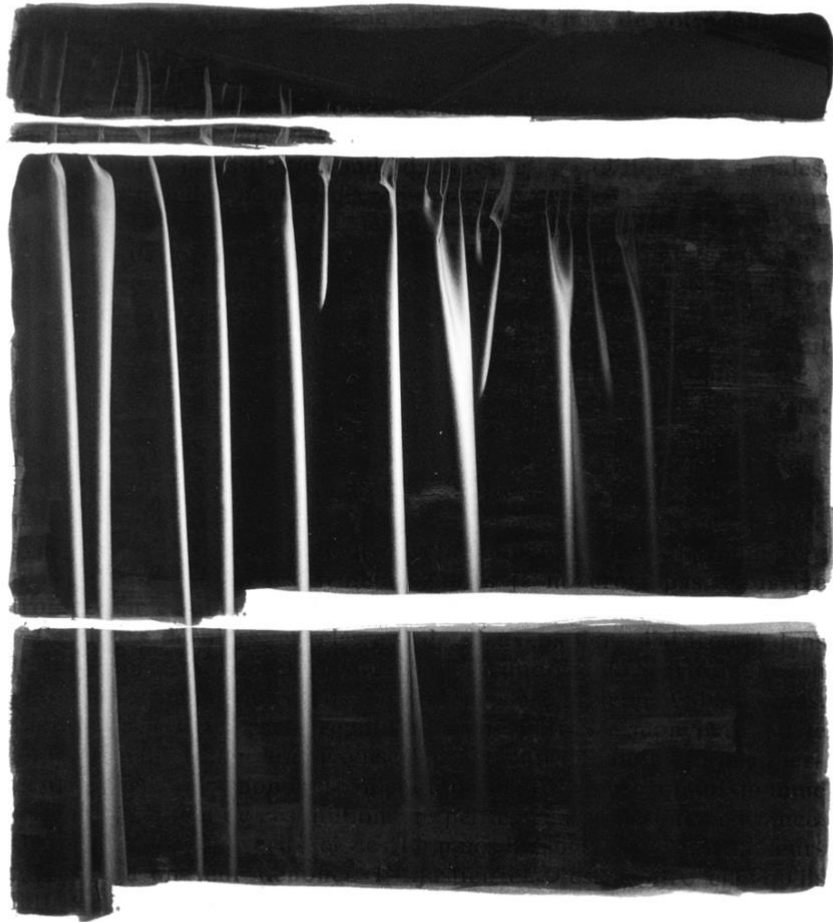
(Ote prosessipäiväkirjasta.)

En voinut saada otetta yhdestäkään kirjoitushetkestä, tai ajatuksista sanojen takana. Päätin, ettei niin pääsisi enää koskaan käymään. Kirjoittaminen on muistamista. Ja minä tahdon muistaa. Kuluneen vuoden olen kirjoittanut pieneen punaiseen vihkoon lauseen päivässä, tämän pieneen eleen seurauksena muistan menneen vuoden paremmin kuin koskaan aikaisemmin.

Vihko on kuin aivojen kovalevy. Yritän taltioida kaiken muistamisen arvoisen, jotta yksikään tärkeä tiedosto ei tipahda tietoisuudelta.

(Ote prosessipäiväkirjasta.)

¹⁷ Yagelski 2011, 104–105.

Kuva 9: Kaisa Viitasalo, Tietoisuuden verho, 2023.

Ja koska kirjoittaminen on jälkeä (todiste menneestä), on sillä näin ollen myös tulevaisuus (aikamuoto=futuuri). Kirjoittaja voi luodessaan tekstiä pohtia mitä tapahtuu, kun se irtoaa tekijästään. Ajatella tulevaa lukijaansa, kuten minä sinua, lukija. Yagelski tosin toteaa, ettei

kirjoituksen tulevaisuus vaikuta sen kirjottajaan, tai kirjoitushetkeen. Tekstinsä tulevaisuuteen sen tekijä ei voi vaikuttaa.¹⁸

Kuoleeko tekijä totisesti päästäessään persoonattomat jotkut (=lukijat) tekstiinsä, kuten Barthes asian esitti?

Tekstinsä tulevaisuuteen on kirjoittajan vaikea vaikuttaa, se pitää paikkaansa. Mutta mietin väitettä, etteikö kirjoitushetkeen vaikuttaisi tulevaisuus. Kirjoitushetkeen vaikuttaa ajatukset tulevasta, mutta onko se sama asia? Ymmärrän Yagelskin ajatuksen siitä, että fyysiseen nyt-hetkeen ei voi vaikuttaa tulevaisuus. Preesens on tässä hetkessä, kunnes seuraava hetki on jälleen preesensissä. Eikä tekstin tulevaisuus voi vaikuttaa siihen millainen kirjoitushetki sillä oli. Mutta pohdin, onko oleminen aina preesensissä? Pystyn tässä hetkessä ajattelemaan mennyttä, mutta en ole menneessä. Pystyn haaveilemaan mahdollisesta tulevaisuudesta, mutten elä tulevassa. Olen sitä mieltä, että kirjoituksen sisältöön vaikuttaa ajatukset tulevaisuudesta ja menneestä, mutta se taitaa olla täysin toinen asia.

Teoksessa *Agua viva* Clarice Lispector kirjoittaa seuraavanlaisesti:

”Kirjoitan sinulle ikään kuin tekisin luonnoksen ennen maalaamista. Näen sanoja. Kaikki mitä puhun on puhdasta nykyisyyttä, ja kameran suljin aukeaa ja sulkeutuu saman tien, mutta pitää salaman sisällään. Vaikka sanon ”olen elänyt” ja ”tulen elämään”, se on nykyisyyttä sillä sanon sen nyt.”¹⁹

Kieli kutsuu aina muut kuuntelemaan. Ei voi olla kieltä ilman toisia, eikä ilman toistoa. Kun nyt puhumme, menneisyys makaa kanssamme. Sillä olet jo monesti käyttänyt kieltäsi muodostamaan nuo samat äänneet. Toistelemme vain samoja sanoja toiselta toiselle. Ja leikimme yhdessä kuulevamme kaiken ensimmäistä kertaa.

(Ote prosessipäiväkirjasta.)

¹⁸ Yagelski 2011, 105.

¹⁹ Lispector 2000, 18.

Kuva 10: Kaisa Viitasalo, 2023.

5 Koukeroita, ei kirjaimia

Minulla on ollut vahva tunne siitä, että tämä kaikki, tämä, joka on vainonnut minua jo pitkään, on kuvataiteeni kannalta enemmän kuin merkittävää. Olen itseni ytimessä. Kirjoitusprosessi on ollut työläs ja pitkä, sillä se keskeytyy jatkuvasti päätyessäni luomaan kuvia siitä, mitä olen hetki sitten kirjoittanut. Se ajaa minua työskentelemään viivojen kanssa, viivojen, jotka näyttävät kirjoitukselta, mutta eivät todellisuudessa tarkoita mitään. Kirjoitan, kunnes kiinnostun epämääräisistä viivoista ja kirjaimista. Tämä ei ole opinnäytetyön kannalta tuottoisaa. Toisaalta taas itselleni tarpeellista.

Kasvan yhdessä ja yhteen kirjoitukseni kanssa. Syntyy merkitysten kudelma. Tutkiessani tekstejä ruokkimaan omaa tekstiäni, löysin termin tuolle kirjoituksen omaiselle epäkirjoitukselle, *aseeminen kirjoitus*. Huokaisin. Oli helpottavaa löytää sana kuvaamaan sitä, mitä on päässään pyöritellyt, asiasta tulee todellinen (samaistumisen tärkeys).

Termi aseeminen kirjoitus otettiin käyttöön runouden kentällä 1990-luvun puolivälissä. Vaikka termi oli uusi, sen kaltaiseksi kirjoitukseksi tulkittavaa jälkeä oli tutkittu jo kauan, muun muassa kuvataiteen parissa. Termi aseeminen kirjoitus otettiin käyttöön kahden visuaalisen runoilijan toimesta, Jim Lefwichin ja Tim Gazen. Aseeminen kirjoitus luo kirjainten kaltaista jälkeä, mutta ei välitä kielellistä sisältöä. Sen sijaan se välittää merkityksiä, jotka kytkeytyvät visuaalisuuteen ja mediumiin. Se antaa tilaa yksilön ainutlaatuiselle käsialalle ja keholliselle ilmaisulle tilassa, jossa tavallisesti nähdään aakkosia, fontteja, sosiaalisesti sovittuja symboleja tai konventionaalisia merkityksiä. Aseeminen kirjoitus on fuusio käsitetaitteen, kirjallisuuden ja kuvataiteen ilmaisukeinoista. Kommunikoinnin ei aina tarvitse olla verbaalista.²⁰ Aseemiseksi kirjoitukseksi voi tulkita melkein mitä tahansa, varjot jalkakäytävässä, kaislat tulessa, merkit puun kaarnassa.

Englantilaisen antropologi Tim Ingoldin filosofia viivasta on kiehtova. Hänen lähtökohtansa on pohtia viivan suhdetta pintaan, jolle se piirretään. Hänen mielestään pintaa tai materiaalia ei voida ajatella pelkästään viivan taustana, vaan on otettava huomioon sen alati muuttuva suhde viivaan. Oma suhteeni kuvataiteeseen on aina materiaalilähtöinen, ehkä tästä syntyy tarttumapinta Ingoldin ja omien ajatuksieni välille. Hän ajattelee elämän rakentuvan viivoista. Tätä näkökulmaa hyödyntäen voimme tutkia ympäristöämme, viiva on kaikkialla. Ingoldinin mielestä viivan luonne on oliomainen. Se tarraa kiinni toiseen ja taas toiseen punoen kudelmia ja sykeröitä. Sotkut ja solmut luovat alati uusia yhteyksiä. Myös aseemista kirjoitusta voidaan tulkita saman filosofian kautta, sillä myös se on erilaisten viivojen ja merkkien muodostama kudelma, merkitysten sotku, jonka alkuperällä ei ole enää merkitystä, sillä merkityksiä ja yhteyksiä rakentuu koko ajan lisää.²¹ Etymologisesti teksti tarkoittaa kudosta.²²

²⁰ Ala-Hakula 2019.

²¹ Korpi 2022, 14–15.

²² Barthes 1993, 171.

Minulle sen sijaan aseminen kirjoitus tuntuu ja näyttäytyy hetkenä, jolloin yrittää sanallistaa tunteitaan siinä onnistumatta. Kun tuntee jotain, jota ei osaa kuvailla. Sanoja ei yksinkertaisesti löydy. Kommunikointi tuntuu mahdottomalta. Sanojen sijaan saa aikaan ainoastaan epämääräisiä koukeroita. Ja jäljelle jää hämärästi tuttuja, suttuisia kirjaimia, joita yrittää yhdistää sanoiksi, mutta vallitsee vain kaikuva hiljaisuus.

Istun keskellä huonetta odottaen sanojen satavan päälleni. Murenen niiden alle kuten murenee paperi kastuessaan. Ja niin olen suttua, tuttuja kirjaimia, toisiinsa sekoittuneena. Puhun kieltä, jonka keksin. Etkä ymmärrä minua enää koskaan.

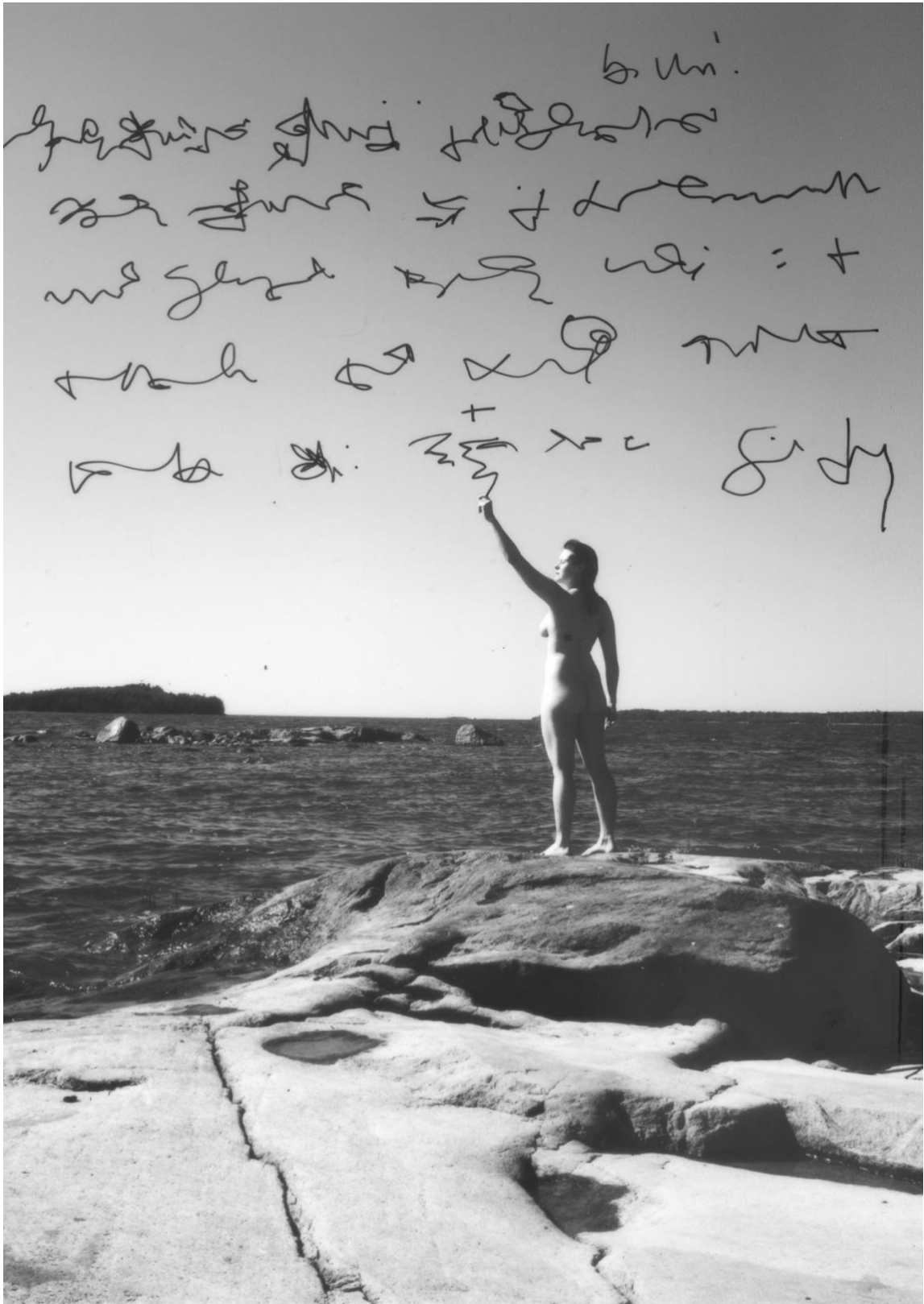
(Ote prosessipäiväkirjasta.)

Mietin, pystyykö tunteita välittämään katsojalle viivojeni kautta. Aloitin työstämään kuvasarjaa tuollaisesta hetkestä. Jos sanat eivät kerran riitä, pystyykö turhautumisen vangitsemaan jollain toisella tavalla. Miltä sanattomuus näyttää?

Lopulta syntyi hiljaisia kuvia tarpeesta huutaa.

Ja kaikki kävi järkeen.

Jäljelle jäi koukeroita, jotka kertovat, sanomatta mitään.

Kuva 11: Kaisa Viitasalo, 2023.

6 Sanojen loppu

tämä on ajatusviiva.

(Ote prosessipäiväkirja.)

En aio muotoilla sanojani uudelleen. On osattava päättää teksti ja päästää irti. Tappaa sen tekijä, siedettävä kasvojen kuumuus. Huomaan irti päästämisen vaikeuden olevan osakseen kieroutunutta kiintymystäni tätä tiedostoa kohtaan. Vaikka toisinaan omien ajatustensa avaaminen näytölle onkin ollut kidutusta, kietoutuu tekstiin paljon kulunutta aikaa, elämää. Joskus uuden tekstin aloittaminen on yhtä pelottavaa, kuin uuden elämänvaiheen alkaminen. Tämän jälkeen alkaa kumpikin.

Palaan ajatuksissani alkuun. Mietin, onko loput alkuja kankeampia. Kysyn alun kysymykset uudestaan. Minne kirjaimet ovat minua kuljettaneet?

Kirjoitusprosessini aikana linssi, jonka läpi olen tätä kaikkea tarkastellut, on tarkentunut. Teksti on purettu ja riisuttu pienempiin osiin jättäen lopulta jäljelle vain viivan. Viivaan oli piirretty vastaukset kysymyksiin, joita en olisi osannut kysyä ilman tätä prosessia. Tutkimukseni tuloksena osasin esittää oikeat kysymykset.

Kuva 12: Kaisa Viitasalo, (a)void, 2023.

Lähteet

Ahmed, Susan 2018. *Tunteiden kulttuuripolitiikka*. Suom. Elina Halttunen-Riikonen & Eurooppalaisen filosofian seura ry. Tampere: niin&näin.

Ala-Hakula, Riikka 2019. Aseminen kirjoitus. Teoksessa *Käsialoja*. Toim. Karri Kokko. Riika: Dardedze Holografija Ltd.

Barthes, Ronald 1993. *Tekijän kuolema, tekstin syntyminen*. Suom. Lea Rojola & Pirjo Thorel. Tampere: Vastapaino.

Cixous, Hélène 2013. Medusan nauru. Teoksessa *Medusan nauru ja muista ironisia kirjoituksia*. Suom. Heta Rundgren & Tutkijaliitto. Helsinki: Tutkijaliitto.

Hosseini, Silvia 2020. *Kutsukaamme sitä esseeksi, eli johdatus lyyriseen esseen kiistelyyn lajiin*. Nuori Voima 1/2020. <https://nuorivoima.fi/lue/juttu/kutsukaamme-sita-esseeksi-eli-johdatus-lyyriseen-esseen-kiistelyyn-lajiin> (Luettu: 2.8.2023).

Korpi, Marianna 2022. *Kirjoitettuja kuvia – viivan merkitys aseemisessa taiteessa*. Maisterin opinnäyte. Helsinki: Aalto-yliopisto, Taiteen ja median laitos, Kuvataidekasvatus. Luettavissa osoitteessa:
https://aalto.fi/bitstream/handle/123456789/113225/master_Korpi_Tiia_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laakso, Harri 2014. *Pistoja*. Teoksessa *Kosketuksen figuureja*, toim. Mika Elo. Helsinki: Tutkijaliitto.

Lispector, Clarice 2000. *Àqua Viva – ajatuksen takana*. Suom. T. Härkönen. Helsinki: ai-ai.

Saukonpää, Katri 2006. *Kuvan viesti, Kuvan lukemisen ja kirjoittamisen taito*. Viestinnän koulutusohjelman tutkintotyö. Tampereen ammattikorkeakoulu, Visuaalisen suunnittelun suuntautumisvaihtoehto. Luettavissa osoitteessa:
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/10622/TMP.objres.378.pdf?sequence=2>

Sevón, Aura 2018. Rakkaudesta siniseen, intohimosta kieleen, halusta omaelämäkerralliseen teoriaan. *Niin&Näin* 2/2018, <https://netn.fi/wp-dev/wp-content/uploads/2020/12/netn182-17.pdf> (luettu: 23.8.2023).

Sohlman, Annika 2018. *K(i)sk(i)sk(e)s(y)*. Tutkielma kesyttämisen eleistä ja kielen hiljaisista merkityksistä. Taiteen maisterin opinnäyte. Aalto-yliopisto, Taiteen laitos, Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma. Luettavissa osoitteessa https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/36401/master_Sohlman_Annika_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Yagelski, Robert 2011. *Writing as a Way of Being: Writing Instruction, Nonduality, and the Crisis of Sustainability*. <https://www.albany.edu/~rpy95/yagelski-being-ch4.pdf> (luettu: 23.8.2023).